

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Юридичний факультет

Кафедра конституційного,
адміністративного та фінансового права

КУРСОВА РОБОТА

з дисципліни: «Актуальні проблеми господарського права»

на тему:

**„Правове становище суб’єктів організаційно – господарських
повноважень”**

Студентки 1 курсу групи ПРм - 11
Галузь знань 0304 «Право»
Спеціальність 8.03040101 «Правознавство»
Климковецької Х.Є.
Керівник: д.ю.н., проф. Гречанюк С.К.

Національна шкала _____
Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії

_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)
_____	_____
(підпис)	(прізвище та ініціали)

ТЕРНОПІЛЬ – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ГОСПОДАРСЬКИХ ПОВНОВАЖЕНЬ	5
1.1. Становлення суб'єктів організаційно-господарських повноважень в Україні	5
1.2. Поняття організаційно-господарських повноважень	8
1.3. Поняття та класифікація суб'єктів організаційно-господарських повноважень	13
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОКРЕМИХ ВИДІВ СУБ'ЄКТІВ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ГОСПОДАРСЬКИХ ПОВНОВАЖЕНЬ	17
2.1. Правове становище органів державної влади як суб'єктів організаційно-господарських повноважень	17
2.2. Правове становище органів місцевого самоврядування як суб'єктів організаційно-господарських повноважень	23
2.3. Господарські об'єднання як вид суб'єктів організаційно-господарських повноважень	28
2.4. Власники майна як суб'єкти організаційно-господарських повноважень	32
ВИСНОВКИ	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	40

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Господарська сфера потребує організації на різних рівнях (державному, регіональному, локальному), що здійснюється суб'єктами організаційно-господарських повноважень. Сучасний етап становлення соціально орієнтованої ринкової економіки в Україні характеризується необхідністю дослідження правового статусу суб'єктів організаційно-господарських повноважень, з огляду на їх важливу роль у сфері економіки, відсутність уніфікованого правового регулювання і комплексних наукових досліджень правового становища цих суб'єктів. За часів планово-розподільчої економіки колишнього Радянського Союзу в органи управління народним господарством було достатньо широке коло повноважень. Ці органи в сучасних умовах набули нових рис, що зумовлює потребу у переосмисленні призначення та особливостей функціонування згаданих органів й інших суб'єктів організаційно-господарських повноважень в Україні.

Важливою ознакою господарських правовідносин є їх опосередкування як безпосереднього здійснення господарської діяльності, так і/або організації такої діяльності. З цієї ознаки господарських правовідносин випливає поділ суб'єктів господарського права на: суб'єктів господарювання та суб'єктів організаційно-господарських повноважень.

Необхідно відзначити, що якщо порядок створення та організація діяльності суб'єктів господарювання достатньо широко досліджені у вітчизняній науковій літературі такими вченими як О.М. Вінник, О.Р. Кібенко, В.М. Кравчук, І.М. Кучеренко, Н.О. Саніахметова, І.В. Спасибо-Фатеева, В.С. Щербина, О.В. Щербина та ін., то щодо аналізу суб'єктів організаційно-господарських повноважень відсутнє комплексне, цілісне дослідження їх правового становища.

Об'єктом дослідження є відносини, що складаються в процесі створення та функціонування суб'єктів організаційно-господарських повноважень в Україні та зарубіжних країнах.

Предметом цього дослідження є правове становище суб'єктів організаційно-господарських повноважень відповідно до законодавства України.

Мета дослідження полягає у здійсненні комплексного аналізу правового становища суб'єктів організаційно-господарських повноважень в Україні, виявленні теоретичних та практичних проблем, з цим пов'язаних, характеристики основних видів суб'єктів зазначених повноважень і на цій основі – обґрунтуванні пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства України, яке регулює їх правове становище.

Для реалізації вказаної мети були поставлені такі **завдання**: 1) дослідити історію виникнення та розвитку суб'єктів організаційно-господарських повноважень в Україні; 2) окреслити коло суб'єктів організаційно-господарських повноважень, виявити їх характерні риси та особливості правового становища їх окремих видів: органів державної влади, органів місцевого самоврядування, господарських об'єднань, власників майна; 3) розробити пропозиції щодо вдосконалення господарського законодавства України, що регулює правове становище суб'єктів організаційно-господарських повноважень, з врахуванням досвіду зарубіжних країн та міжнародних співтовариств (союзів) економічного спрямування.

Науково-теоретичну основу роботи складають роботи вітчизняних та зарубіжних учених-юристів: К.І. Апанасенко, С.І. Аскназія, М. О. Баймуратова, І.В. Бейцун, О.А. Беяневич, А.Г. Бобкової, А.В. Венедиктова, О.М. Вінник, О.П. Віхрова, Л.К. Воронової, Д. Гарнера, Г.І. Грибанової, І.А. Грицяка, С.М. Грудницької, К. Дейвис, Б.В. Деревянка, О.В. Дзери, С.Е. Жилинського, Д.В. Задихайла, І.Є. Замойського, Г.Л. Знаменського, Т.В. Кашаніної, О.Р. Кібенко, М.І. Коняєва, В.М. Кравчука, Є.Б. Кубка, Н.С. Кузнецової, С.Н. Ландкофа, В.В. Лаптева, І.В. Лукач, В.К. Мамутова, Н.В. Мішиної, Н.Р. Нижник, П. Нобеля, Г.В. Пронської, І.М. Разнатовського, Н.О. Саніахметової, Е.В. Талапіної, Ю.О. Тихомирова, В.А. Устименка, О.І. Харитонової та інших.

Структура роботи обумовлена предметом, метою та завданнями дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів, які охоплюють вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ГОСПОДАРСЬКИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

1.1. Становлення суб'єктів організаційно-господарських повноважень в Україні

Господарювання, у розумінні задоволення господарських потреб (в одязі, житлі, предметах побуту тощо) певних соціальних груп, було притаманно людській спільноті на ранніх етапах суспільного розвитку. А функціонування будь-якої людської спільноти неможливо без регулювання відносин між її членами, в тому числі й з питань ведення господарських справ [19, с. 5].

Становлення суб'єктів, що здійснювали повноваження з ознаками організаційно-господарських в Україні продовжилося за часів Київської Русі. Демократичною основою життєвого устрою давньоруського міста були громади. Кожна громада мала у своїй власності майно, а також землі. Для управління місцевими справами городяни обирали війта та інших посадовців, які встановлювали правила господарювання, податки та повинності та ін. [25, с. 16].

Важливим етапом для характеристики становлення суб'єктів, що здійснювали повноваження з ознаками організаційно-господарських є надання магдебурзького права містам, що знаходилися на території нашої держави. Магдебурзьке право носило комплексний, універсальний характер. Більша частина його норм регулювала торгівлю і ремесла, діяльність цехів та гільдій купців, відносини власності та оподаткування. Ряд норм були присвячені організації міського самоврядування і судовій владі [30, с. 14].

Щодо суб'єктів, що здійснювали повноваження з ознаками організаційно-господарських у період Української гетьманської держави, то слід відзначити, що у структурі Ради Міністрів було створено 13 міністерств, серед яких – міністерство промисловості і торгу. Пізніше виконавча влада через Директорію доручалася Раді Народних Міністрів; в часи Директорії визначилися і суб'єкти, що здійснювали ПООГ щодо комунальної власності, – це були „представники уряду Республіки, які

мали працювати в тісному контакті і під контролем повітових і губернських Трудових рад, які склалися пропорційно з представників селянства і робітництва” [28, с. 72].

Щодо суб’єктів, що здійснювали повноваження з ознаками організаційно-господарських періоду Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР), то відповідно до п. 2 Декрету Всеросійського центрального виконавчого комітету (далі – ВЦВК) і Ради народних комісарів (далі – РНК) про Вищу Раду народного господарства від 01.12.1917 р. – завданням цієї Ради була організація народного господарства і державних фінансів [17, с. 7].

Згідно з першою Конституцією Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки 1918 р. органами галузевого управління були народні комісаріати [10, с. 132].

Ще один суб’єкт, що здійснював повноваження з ознаками організаційно-господарських СРСР – Раду Праці і Оборони СРСР при РНК СРСР було створено 21.08.1923 р. До повноважень цієї ради, зокрема, відносилися: вжиття заходів для розвитку різних галузей народного господарства, заснування трестів загальносоюзного значення, затвердження статутів акціонерних товариств, що діяли на території СРСР [11, с. 168].

В.М. Олуйко зазначав: „Держава виконує свою організаційну роль в господарстві, свої адміністративно-господарські функції, регулюючи збут і заготівлю через синдикатську систему... синдикат виконує і господарські функції, і функції державного регулювання” [30, с. 85]. Синдикат був об’єднанням підприємств, а трест – єдиним підприємством; основним завданням синдикату було об’єднання торгової діяльності державних трестів [32, с. 161]. З усього вищенаведеного, можна зробити висновок, що синдикати здійснювали повноваження з ознаками організаційно-господарських відносно трестів, які входили до їх складу.

У кінці 20-х років ХХ ст. в СРСР створювалися суб’єкти, що здійснювали повноваження з ознаками організаційно-господарських на підставі господарського договору. Зокрема, конвенцією визнавався договір між торговельними та промисловими підприємствами для погодження торговельної діяльності [31, с. 153].

На початку 70-х років за ініціативою Інституту держави і права Академії наук СРСР був підготовлений проект Господарського кодексу СРСР. Було проведено навіть Всесоюзну конференцію з його обговорення, проте цей акт не було прийнято [27, с. 14], в якому серед іншого врегульовувалися окремі питання правового становища суб'єктів, що здійснювали повноваження з ознаками організаційно-господарських, зокрема органів господарського керівництва.

Закон України „Про підприємства в Україні” від 27.03.1991 р. № 887-ХІІ [4] вперше у новітньому українському законодавстві врегулював порядок створення та організації діяльності господарських об'єднань.

Отже, необхідно зробити висновок, що становлення окремих суб'єктів, що здійснювали повноваження з ознаками організаційно-господарських відбулося на ранніх етапах розвитку суспільства, оскільки його члени потребували організації їх господарської діяльності. Історія розвитку суб'єктів, що здійснювали повноваження з ознаками організаційно-господарських залежала від доби, коли вона формувалася, зокрема, за Київської Русі, Козацької держави громада мала достатньо широкі повноваження з ознаками організаційно-господарських, а за Російської імперії, до складу якої входила більша частина території сучасної України, – всі повноваження з ознаками організаційно-господарських здійснювалися централізовано відповідними органами влади, за винятком міст, в яких діяло магдебурзьке право до скасування його дії. Подальший розвиток відносин у сфері господарювання в радянський і пострадянський періоди свідчить про вдосконалення правового становища суб'єктів, що здійснювали повноваження з ознаками організаційно-господарських, появу нових їх видів, що зрештою дозволило українському законодавцю закріпити в ГК України положення про організаційно-господарські повноваження та їх суб'єктів.

1.2. Поняття організаційно-господарських повноважень

Загальновизнаним у доктрині господарського права є те, що важливою ознакою господарських правовідносин є їх опосередкування як безпосереднього здійснення господарської діяльності, так і/або організації такої діяльності [33, с. 25; 34, с. 45; 23, с. 64; 26, с. 103; 28, с. 37; 18, с. 152; 15, с. 14; 16, с. 48]. Про важливість здійснення організаційного керівництва у всіх галузях народного господарства зазначав також О.П. Віхров [20, с. 16].

Стаття 1 ГК України встановлює, що цей кодекс визначає основні засади господарювання в Україні і регулює господарські відносини, що виникають у процесі організації та здійснення господарської діяльності між суб'єктами господарювання, а також між цими суб'єктами та іншими учасниками відносин у сфері господарювання. Відповідно до ч. 4 ст. 3 ГК України сферу господарських правовідносин становлять господарсько-виробничі (майнові та інші відносини, що виникають між суб'єктами господарювання при безпосередньому здійсненні господарської діяльності – ч. 5 ст. 3 ГК України), організаційно-господарські (відносини, що складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю – ч. 6 ст. 3 ГК України) та внутрішньогосподарські відносини (відносини, що складаються між структурними підрозділами суб'єкта господарювання та відносини суб'єкта господарювання з його структурними підрозділами – ч. 7 ст. 3 ГК України).

Характеризуючи організаційно-господарські повноваження, слід наголосити, що визначаючи свій предмет регулювання ГК України вживає два терміни: „організація” (ст. 1 ГК України) та „управління” (ч. 6 ст. 3 ГК України), не розкриваючи ці поняття. Відтак необхідно їх розмежувати на законодавчому рівні, спираючись на відповідне теоретичне обґрунтування.

На думку В.К. Мамутова, організація – це встановлення і забезпечення доцільних зв'язків між елементами системи [28, с. 17]. З точки зору О. Харитонові, організація – це одна з універсальних функцій соціального (у т. ч. державного)

управління [32, с. 29], тобто організація означає складову змісту управлінської діяльності щодо впорядкування певних суспільних відносин (об'єктів управління), раціональної побудови органів (апарату) управління (суб'єктів управління), а також системи управління у цілому як сукупності відповідних управлінських елементів, що перебувають у відношеннях та зв'язках між собою і утворюють органічну цілісність, єдність [36, с. 294]. З точки зору інших науковців, організація – це більш широке поняття, таке, що не поглинається змістом понять управління, управлінської діяльності або управлінського процесу. Управління як ціла направлена взаємодія між суб'єктом і об'єктом у системі управління виступає елементом організації процесу досягнення цілей, вирішення завдань [24, с. 13].

Під управлінням в загальному змісті можна розуміти цілеспрямовану сукупність дій, що забезпечують погодження і координацію спільної праці з метою досягнення суспільно значущих цілей та вирішення поставлених завдань [22, с. 112; 15, с. 20; 16, с. 5].

На думку Віхрова О.П., управління, в контексті ч. 6 ст. 3 ГК України, можна охарактеризувати як підзаконну владну діяльність з організації господарських зв'язків що здійснюється органами державної влади, органами місцевого самоврядування, наділеними господарською компетенцією, а також громадянами, громадськими та іншими організаціями, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності [20, с. 18].

З огляду на вищезазначене, я вважаю, що формами здійснення організації господарської діяльності є управління господарською діяльністю та регулювання господарської діяльності.

Управління господарською діяльністю – це комплекс необхідних заходів, що реалізуються на підставі права власності на майно, на базі якого провадиться господарська діяльність, або делегованих повноважень з метою ефективного її здійснення (збільшення доходу від використання такого майна, збільшення вартості та/або кількості майна, досягнення певного соціально-економічного ефекту). Управління господарською діяльністю здійснюється наступними суб'єктами:

(1) органами державної влади, органами місцевого самоврядування щодо суб'єктів господарювання, які належать відповідно до державного/комунального секторів економіки; (2) господарськими об'єднаннями відносно учасників таких об'єднань; (3) власниками майна унітарних підприємств та контролюючими власниками корпоративних прав щодо відповідних підприємств/господарських організацій корпоративного типу; (4) іншими суб'єктами, яким організаційно-господарські повноваження щодо управління господарською діяльністю делеговані власником відповідного майна; ст. 22 ГК України регулює особливості управління господарською діяльністю у державному секторі економіки, а ст. 24 ГК України – особливості управління господарською діяльністю у комунальному секторі економіки.

У зв'язку з теоретичним розмежуванням понять „організація” та „управління”, пропонується викласти ч. 6 ст. 3 ГК України у такій редакції: „Під організаційно-господарськими у цьому Кодексі розуміються відносини, що складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі організації (управління та/або регулювання) господарської діяльності”.

Враховуючи зміст наведеного у юридичній енциклопедії визначення поняття „повноваження”¹, можна визначити організаційно-господарські повноваження як сукупність прав та обов'язків органів державної влади, органів місцевого самоврядування, господарських об'єднань, власників майна (у т. ч. контролюючих власників корпоративних прав) та інших суб'єктів, яким вони делегуються, з управління господарською діяльністю та/або її регулювання, складовою яких є контроль.

До таких ознак організаційно-господарських повноважень органів державної влади та місцевого самоврядування можна віднести:

¹ „Повноваження – це сукупність прав та обов'язків державних органів і громадських організацій, а також посадових та інших осіб, закріплених за ними у встановленому законодавством порядку для здійснення покладених на них функцій” // Юридична енциклопедія : В 6 т. [Голова редколегії Ю. С. Шемшученко]. – К. : Українська енциклопедія, 2002. – Т. 4. – С. 590.

1) здійснюються у сфері господарської діяльності;

2) реалізується по відношенню до суб'єктів господарювання, перелік яких наведений у ч. 2 ст. 55 ГК України;

3) при їх реалізації відсутній владний вплив на суб'єктів господарювання, оскільки влада завжди передбачає взаємодію її агентів, що ґрунтується на підлеглості одного іншому, якщо така підлеглисть відсутня, тоді немає і влади [37, с. 489]. Суб'єкт владних повноважень законодавчо уповноважений владно керувати поведінкою іншого (інших) суб'єктів, а ці суб'єкти відповідно зобов'язані виконувати вимоги та приписи такого владного суб'єкта [29, с. 83].

4) організаційно-господарські відносини нерозривно пов'язані з майновими відносинами (у той час, як адміністративно-правовим відносинам не властива така ознака);

5) їх формою реалізації є організаційно-господарське зобов'язання.

Після визначення поняття організаційно-господарських повноважень, його розмежування з суміжними поняттями, необхідно визначити підстави виникнення цих повноважень. На мою думку, організаційно-господарські повноваження виникають з юридичних та фактичних підстав. Фактичні підстави виникнення організаційно-господарських повноважень не протиставляються юридичним підставам виникнення цих повноважень, оскільки фактичні та юридичні підстави для виникнення організаційно-господарських повноважень повинні бути у суб'єкта лише в сукупності.

Юридичними підставами виникнення організаційно-господарських повноважень є: (1) нормативно-правові акти; (2) установчі документи господарських організацій/об'єднань; (3) організаційно-господарський договір, за яким одному з його учасників делегуються організаційно-господарські повноваження по відношенню до інших учасників цього договору.

Фактичними підставами виникнення організаційно-господарських повноважень є: (1) відносини власності; (2) відносини контролю-підпорядкування; (3) наділення організаційно-господарськими повноваженнями з регулювання

господарської діяльності суб'єктів господарювання всіх форм власності; (4) делегування організаційно-господарських повноважень.

Нормативно-правові акти є юридичною підставою виникнення організаційно-господарських повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Відповідно до ч. 5 ст. 22 ГК України – держава реалізує право державної власності у державному секторі економіки через систему організаційно-господарських повноважень відповідних органів управління щодо суб'єктів господарювання, що належать до цього сектора і здійснюють свою діяльність на основі права господарського відання або права оперативного управління (подібна норма закріплена у ч. 1 ст. 24 ГК України стосовно комунального сектора економіки). Зокрема, такі організаційно-господарські повноваження закріплені у Законі України „Про місцеве самоврядування в Україні” від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР [4].

Юридичною підставою виникнення організаційно-господарських повноважень є також установчий документ, зокрема засновницький договір та/або статут господарського об'єднання, фактичною підставою при створенні добровільного господарського об'єднання є делегування цих повноважень учасниками такого об'єднання, а у господарських об'єднаннях, створених у розпорядчому (примусовому) порядку – органом, що прийняв рішення про створення такого об'єднання.

Фактичною підставою виникнення організаційно-господарських повноважень є їх делегування суб'єктам, що будуть здійснювати ці організаційно-господарські повноваження. О.А. Белянєвич поділяє організаційні господарські договори на два основні види: 1) організаційні договори субординаційного виду (владно-управлінського); 2) організаційні договори координаційного типу (між не підпорядкованими суб'єктами господарювання) [26, с. 421–429]. Я вважаю, що організаційні договори, які є юридичною підставою виникнення організаційно-господарських повноважень, належать до першої групи, відповідно до вищенаведеної класифікації.

1.3. Поняття та класифікація суб'єктів організаційно-господарських повноважень

При характеристиці поняття „суб'єкт організаційно-господарських повноважень” доцільно відмітити, що будь-який суб'єкт господарювання у ринкових умовах не діє ізольовано. Тому він перебуває в численних зв'язках, у тому числі організаційного характеру, з іншими суб'єктами господарювання, державними та недержавними органами. Наприклад, самостійне підприємство може на добровільних засадах входити до складу такої структури як господарське об'єднання. Тут воно і може відчувати певний організаційний вплив з боку зазначеної структури. Такого роду вплив відчуває також підприємство, перебуваючи в стосунках із державними органами, які мають визначену господарську компетенцію. Саме у цих та подібних випадках і здійснюється певна організація господарської діяльності, головне призначення якої полягає у створенні необхідних умов для здійснення цієї діяльності [22, с. 6].

На основі аналізу відповідних актів законодавства (насамперед ГК України), що визначають правове становище суб'єктів організаційно-господарських повноважень, та враховуючи теоретичні положення господарського права (в т.ч. вищенаведені) можна виділити такі основні ознаки суб'єктів організаційно-господарських повноважень:

- 1) обов'язкові учасники господарських відносин з організації (управління та/або регулювання) господарської діяльності;
- 2) прямо або опосередковано здійснюють управління господарською діяльністю суб'єктів господарювання (визначають мету, предмет господарської діяльності, склад і компетенцію органів управління, правовий титул майна господарських організацій) та/або регулювання господарської діяльності суб'єктів господарювання;
- 3) юридичними підставами їх виникнення є нормативно-правові акти, установчі документи господарських організацій/об'єднань, організаційно-господарські договори, а фактичними – відносини власності, відносини контролю-

підпорядкування, наділення організаційно-господарськими повноваженнями з регулювання господарської діяльності суб'єктів господарювання всіх форм власності, делегування організаційно-господарських повноважень;

4) у ході реалізації своїх повноважень приймають обов'язкові рішення для суб'єктів господарювання, щодо яких вони здійснюються;

5) здійснюють контроль по відношенню до суб'єктів господарювання щодо яких реалізують свої повноваження.

Узагальнивши наведені ознаки, можна дати таке визначення поняття суб'єкта організаційно-господарських повноважень:

„Суб'єкт організаційно-господарських повноважень – це суб'єкт господарських правовідносин (орган державної влади, орган місцевого самоврядування, господарська організація, громадянин, іноземець, особа без громадянства), який здійснює управління господарською діяльністю суб'єктів господарювання та/або її регулювання (складовою яких є контроль) при наявності для цього правових підстав та фактичних можливостей.”

Після визначення поняття „суб'єкт організаційно-господарських повноважень” уявляється доцільним проведення їх класифікації.

Необхідно проводити класифікацію суб'єктів організаційно-господарських повноважень за наступними критеріями: 1) форма здійснення організації господарської діяльності; 2) характер організаційно-господарських повноважень; 3) межі здійснення організаційно-господарських повноважень; 4) за сферою дії організаційно-господарських повноважень [25, с. 67].

Залежно від форми здійснення організації господарської діяльності суб'єкти організаційно-господарських повноважень поділяються на: (1) суб'єктів, що здійснюють управління господарською діяльністю (засновник і власник майна щодо заснованого ним унітарного підприємства; контролюючий власник корпоративних прав щодо відповідних господарських організацій корпоративного типу, в т.ч. холдингова компанія щодо її корпоративних підприємств); (2) суб'єктів, що здійснюють регулювання господарської діяльності (КМ України, міністерства, НБУ, Фонд державного майна України, органи місцевого самоврядування та інші).

Залежно від характеру організаційно-господарських повноважень їх суб'єкти класифікуються на: (1) суб'єктів, що здійснюють власні організаційно-господарські повноваження (КМ України, міністерства, засновники і власники майна щодо заснованих ними унітарних підприємств; холдингові компанії щодо її корпоративних підприємств); (2) суб'єктів, що здійснюють делеговані організаційно-господарські повноваження (органи місцевого самоврядування; господарські об'єднання щодо підприємств-учасників; суб'єкти, наділені цими повноваженнями на підставі організаційно-господарського договору). Різниця між цими двома групами полягає у тому, що при здійсненні делегованих організаційно-господарських повноважень, у суб'єктів, які делегували ці повноваження залишаються важелі контролю за їх реалізацією.

Залежно від меж здійснення організаційно-господарських повноважень їх суб'єкти поділяються на: (1) суб'єктів, що повинні діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені законами України (органи державної влади, органи місцевого самоврядування); (2) суб'єктів, що можуть діяти в межах повноважень та у спосіб, що не заборонені законами України (засновники і власники майна щодо заснованих ними унітарних підприємств; холдингові компанії щодо їх корпоративних підприємств; господарські об'єднання щодо підприємств-учасників).

За сферою дії організаційно-господарських повноважень їх суб'єкти класифікуються на: (1) суб'єктів, що здійснюють ці повноваження по відношенню до суб'єктів господарювання на всій території України (КМ України, міністерства, НБУ, Антимонопольний комітет України); (2) суб'єктів, що здійснюють ці повноваження по відношенню до суб'єктів господарювання певної адміністративно-територіальної одиниці (органи місцевого самоврядування, територіальні відділення Антимонопольний комітет України); (3) суб'єктів, що здійснюють ці повноваження по відношенню до визначених суб'єктів господарювання (засновники і власники майна щодо заснованих ними унітарних підприємств; контролюючі власники корпоративних прав господарських організацій корпоративного типу; господарські об'єднання щодо підприємств-учасників тощо) [30, с. 85].

Щодо нормативно-правової основи діяльності суб'єктів організаційно-господарських повноважень, то джерелами права, які регулюють значний масив відносин за участю суб'єктів вказаних повноважень, є закони України та прийняті у відповідність з ними інші акти законодавства. На нашу думку, залежно від рівня регулювання суспільних відносин, пов'язаних з створенням та організацією діяльності суб'єктів організаційно-господарських повноважень доцільним буде поділ таких джерел права на:

- загальні (ті, які врегульовують правове становище всіх суб'єктів організаційно-господарських повноважень);
- спеціальні (визначають особливості окремих видів суб'єктів організаційно-господарських повноважень).

Одним з найважливіших нормативно-правових актів, який врегульовує окремі питання правового становища суб'єктів організаційно-господарських повноважень є КУ. Зокрема, ч. 2 ст. 19 КУ визначає, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені КУ та законами України.

Основним нормативно-правовим актом, який повинен регулювати правове становище суб'єктів організаційно-господарських повноважень, є ГК України, який набув чинності 1 січня 2004 року. Розділ II ГК України має назву „Суб'єкти господарювання”, з якої можна зрозуміти, що цей розділ ГК України регулює порядок створення та організації діяльності саме суб'єктів господарювання.

Отже, господарські об'єднання зі статусом юридичної особи є суб'єктами організаційно-господарських повноважень, що здійснює їх відносно учасників такого об'єднання. При створенні господарських об'єднань зі статусом юридичної особи на підставі вирішальної економічної та/або організаційної залежності відбувається розщеплення фактичного і юридичного суб'єкта організаційно-господарських повноважень. Фактично суб'єктом організаційно-господарських повноважень виступає господарська організація, від якої економічно та/або організаційно залежать інші члени таких об'єднань (контролююче підприємство), юридичним суб'єктом вказаних повноважень є саме господарське об'єднання.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ОКРЕМИХ ВИДІВ СУБ'ЄКТІВ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ГОСПОДАРСЬКИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

2.1. Правове становище органів державної влади як суб'єктів організаційно-господарських повноважень

Насамперед, варто зазначити, що формами здійснення органами державної влади організації господарської діяльності є: (1) управління господарською діяльністю суб'єктів господарювання державного сектору економіки; (2) регулювання господарської діяльності суб'єктів господарювання всіх форм власності. Організаційно-господарські повноваження з управління господарською діяльністю та регулювання господарської діяльності здійснюють такі органи державної влади як: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, господарські міністерства/відомства, Фонд державного майна України, Антимонопольний комітет України, Національний банк України.

Як встановлено ч. 1 ст. 8 Господарського кодексу України (далі - ГК), органи державної влади не є суб'єктами господарювання. Такими ч.2 ст.55 ГК визнає господарські організації, громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які здійснюють господарську діяльність і зареєстровані відповідно до закону як підприємці.

Для реалізації своєї господарської компетенції органи державної влади наділяються відповідними організаційно-господарськими повноваженнями, що дає підстави відносити їх до суб'єктів організаційно-господарських відносин. ГК розуміє під ними відносини, що складаються між суб'єктами господарювання та суб'єктами організаційно-господарських повноважень у процесі управління господарською діяльністю.

З урахуванням викладеного змістом господарської компетенції органів державної влади слід визнати організаційно-господарські повноваження зазначених

органів. Як випливає зі змісту ст.176 ГК, правовою формою, в якій існують організаційно-господарські відносини, є організаційно-господарські зобов'язання як один із двох основних видів господарських зобов'язань (ч.3 ст.173 ГК). Змістом організаційно-господарського зобов'язання є здійснення зобов'язаною стороною на користь управленої сторони певної управлінсько-господарської (організаційної) дії або утримання від певної дії. Відповідно, управлена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку.

В інших відносинах (майново-господарських) органи державної влади виступають споживачами продукції і товарів (робіт, послуг), що виробляються і реалізуються (виконуються, надаються) суб'єктами господарювання, тобто не мають статусу суб'єкта організаційно-господарських повноважень.

Головним завданням (і основною функцією) органів державної влади є державне регулювання економіки, що здійснюється у певних правових формах і за допомогою певних методів. Господарська компетенція органів державної влади реалізується від імені відповідної державної чи комунальної установи. Безпосередня участь цих органів у господарській діяльності може здійснюватися лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що визначені Конституцією та законами України (ч.3 ст.8 ГК).

Головними об'єктивними чинниками, що зумовлюють необхідність державного регулювання господарського життя, а відтак, і участі в цьому регулюванні органів державної влади, є: а) виконання державою соціальних функцій - забезпечення умов для нормальної життєдіяльності суспільства, в тому числі - у сфері економіки (відповідно до ст.13 Конституції України держава забезпечує соціальну спрямованість економіки); б) забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України (ст.16 Конституції України); в) забезпечення економічної безпеки України (ст.17 Конституції України); г) забезпечення захисту конкуренції у підприємницькій діяльності; захист прав

споживачів, здійснення контролю за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт (ст.42 Конституції України).

Таким чином, держава виконує функцію організації господарського життя суспільства.

Варто зазначити поділ суб'єктів організаційно-господарських повноважень з регулювання господарської діяльності суб'єктів господарювання всіх форм власності, залежно від основних напрямів економічної політики, що визначаються державою, на одинадцять груп (суб'єктів організаційно-господарських повноважень, що здійснюють їх у сфері структурно-галузевої політики, інвестиційної політики, амортизаційної політики, політики інституційних перетворень, цінової політики, антимонопольно-конкурентної політики, бюджетної політики, податкової політики, грошово-кредитної політики, валютної політики, зовнішньоекономічної політики).

Необхідно звернути увагу на законодавчі акти, які видані органами державної влади. Насамперед Верховної Ради України: Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 02.03.2015, який регулює суспільні відносини у сфері ліцензування видів господарської діяльності, визначає виключний перелік видів господарської діяльності, що підлягають ліцензуванню, встановлює уніфікований порядок їх ліцензування, нагляд і контроль у сфері ліцензування, відповідальність за порушення законодавства у сфері ліцензування видів господарської діяльності; також постанова Кабінету Міністрів від 16.12.15 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності з посередництва у працевлаштуванні за кордоном» та інші [6, с. 7].

Чи не найголовнішу роль у регулюванні господарської діяльності відіграє такий орган державної влади, як Фонд державного майна України. Це центральний орган виконавчої влади із спеціальним статусом, що реалізує державну політику у сфері приватизації, оренди, використання та відчуження державного майна, управління об'єктами державної власності, у тому числі корпоративними правами держави щодо об'єктів державної власності, що належать до сфери його управління,

а також у сфері державного регулювання оцінки майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності. Фонд державного майна України відповідальний перед Президентом України. Діяльність Фонду державного майна України спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України [13, с. 148–149].

До основних завдань Фонду державного майна України належать: реалізація державної політики у сфері приватизації, оренди, використання та відчуження державного майна, а також у сфері державного регулювання оцінки майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності; організація виконання Конституції та законів України, актів Президента України і Кабінету Міністрів України, інших актів законодавства та здійснення контролю за їх виконанням; управління об'єктами державної власності, зокрема корпоративними правами держави у статутних капіталах господарських товариств, щодо яких прийнято рішення про приватизацію та затверджено план приватизації або план розміщення акцій; товариств, утворених у процесі перетворення (у тому числі шляхом корпоратизації) державних підприємств, що належать до сфери його управління, а також товариств, утворених за участю Фонду державного майна України; захист майнових прав державних підприємств, установ та організацій, а також корпоративних прав держави на території України та за її межами; здійснення контролю у сфері організації та проведення приватизації державного майна, відчуження державного майна у випадках, встановлених законодавством, передачі державного майна в оренду та користування; повернення у державну власність державного майна, що було приватизоване, відчужене або вибуло з державної власності з порушенням законодавства; управління корпоративними правами держави, які перебувають у сфері його управління; державне регулювання у сфері оцінки майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності; сприяння процесу демонополізації економіки і створенню умов для конкуренції виробників; співробітництво з міжнародними організаціями у реалізації державної політики у сфері приватизації, оренди, використання та відчуження державного майна у межах покладених на нього повноважень, управління корпоративними правами держави, а

також у сфері державного регулювання оцінки майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності [2, с. 112–13].

Не менш важливим суб'єктом організаційно-господарських повноважень є Антимонопольний комітет України – державний орган зі спеціальним статусом, метою діяльності якого є забезпечення державного захисту конкуренції у підприємницькій діяльності та у сфері державних закупівель. Завданнями АМКУ є:

Контроль за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції: проводити розслідування; приймати розпорядження і рішення; проводити перевірки; перевіряти та переглядати рішення у справах; надавати висновки щодо кваліфікації дій; призначати експертизу; проводити дослідження ринку, визначати межі товарного ринку; надавати обов'язкові для розгляду рекомендації; здійснювати повноваження, передбачені Законом України «Про здійснення державних закупівель» [14, с.23].

Контроль за узгодженими діями, концентрацією: розглядати заяви і справи про надання дозволу тощо; приймати розпорядження та рішення за заявами і справами, надавати висновки, попередні висновки стосовно узгоджених дій, концентрації тощо; дозволяти або забороняти узгоджені дії, концентрацію; визначати наявність або відсутність контролю між суб'єктами господарювання або їх частинами та склад групи суб'єктів господарювання, що є єдиним суб'єктом господарювання; здійснювати інші повноваження.

Формування та реалізація конкурентної політики, сприяння розвитку конкуренції: вимагати від суб'єктів господарювання, об'єднань, органів влади, органів місцевого самоврядування, органів адміністративно-господарського управління та контролю, їх посадових осіб інформацію, у тому числі з обмеженим доступом, необхідну для дослідження ринків, а також інформацію про реалізацію конкурентної політики; узагальнювати та аналізувати інформацію про реалізацію актів законодавства про захист економічної конкуренції щодо пріоритетів і напрямів конкурентної політики; брати участь у розробленні та вносити Президенту України

та Кабінету Міністрів України пропозиції щодо законів та інших нормативно-правових актів, які регулюють питання розвитку конкуренції, конкурентної політики та демонополізації економіки, погоджувати проекти нормативно-правових актів, що можуть вплинути на конкуренцію [35, с. 303–304].

Сфера регулювання Антимонопольного комітету України: монопольне (домінуюче) становище; колективна монополія; зловживання монопольним (домінуючим) становищем; узгоджені дії та концентрації суб'єктів господарювання; дії органів державної влади; недобросовісна конкуренція [3].

Антимонопольний комітет України здійснює свою діяльність відповідно до: Конституції України; Законів України: «Про Антимонопольний комітет України», «Про захист економічної конкуренції», «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про здійснення державних закупівель», «Про державну допомогу суб'єктам господарювання».

Національний банк України (НБУ) — центральний банк України, особливий центральний орган державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України, Законом України «Про Національний банк України» та іншими законами України. Він є єдиним центром, проводить єдину державну політику в галузі грошового обігу, кредиту, зміцнення грошової одиниці України — гривні [5, с. 184]. Відповідно до Конституції України основною функцією НБУ є забезпечення стабільності гривні. На її виконання Національний банк має виходити з пріоритетності досягнення та підтримки цінової стабільності в державі. Національний банк у межах своїх повноважень сприяє стабільності банківської системи за умови, що це не перешкоджає досягненню цілі цінової стабільності. Національний банк також сприяє додержанню стійких темпів економічного зростання та підтримує економічну політику Кабінету Міністрів України за умови, що це не перешкоджає досягненню цінової стабільності та стабільності банківської системи [12, с. 13].

2.2. Правове становище органів місцевого самоврядування як суб'єктів організаційно-господарських повноважень

Органи місцевого самоврядування наділені відповідно до законодавства широким колом повноважень, направлених на забезпечення життєдіяльності територіальних громад. Серед цих повноважень є й ті, що забезпечують оборот майна, яке знаходиться у комунальній власності й становить майнову основу місцевого самоврядування. Регулюючи зазначений напрямок, територіальні громади також здійснюють певні організаційно-господарські повноваження щодо комунальних підприємств. Від обсягів цих повноважень, значною мірою, залежить належне функціонування територіальної громади та усіх жителів певного територіального регіону.

Насамперед, слід зазначити, що серед учасників господарських відносин особливе місце займають місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, зокрема, обласні державні адміністрації та обласні ради. Виходячи з норм ст. 2 Господарського кодексу України, учасниками відносин у сфері господарювання є суб'єкти господарювання, споживачі, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, наділені господарською компетенцією, а також громадяни, громадські та інші організації, які виступають засновниками суб'єктів господарювання чи здійснюють щодо них організаційно-господарські повноваження на основі відносин власності.

Згідно з Конституцією України суб'єктами, що реалізують компетенцію місцевого самоврядування, є територіальна громада; сільські, селищні, міські ради; сільський, селищний, міський голова; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; районні, обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ і міст; органи самоорганізації населення. Результати аналізу законодавства дозволяють зробити висновок, що компетенція місцевого самоврядування має дві складові: власну і делеговану [1]. Органами місцевого самоврядування, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл,

селищ і міст, є районні та обласні ради. Існує точка зору, що як вторинний, інтегральний рівень місцевого самоврядування вони покликані захищати інтереси місцевого самоврядування перед районними та обласними державними адміністраціями.

Законодавством також зафіксована можливість участі обласних рад і обласних державних адміністрацій в господарській діяльності, зокрема при реалізації організаційно-господарських повноважень, але що саме є організаційно-господарськими повноваженнями, їх зміст, підстави виникнення залишаються невизначеними, тобто законодавець, постійно апелюючи цими поняттями, не зафіксував їх легальне визначення в нормативних актах, що породжує багато дискусій з приводу існування самих організаційно-господарських відносин і, зокрема, участі в них досліджуваних суб'єктів господарської діяльності.

Органи місцевого самоврядування реалізують свої організаційно-господарські повноваження з регулювання господарської діяльності суб'єктів господарювання всіх форм власності, що знаходяться на відповідній території, згідно з визначеними державою напрямками економічної політики із застосуванням форм і засобів, передбачених ГК України, Законом України „Про місцеве самоврядування в Україні” та іншими актами законодавства України.

Відповідно до Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" сільські, селищні та міські ради наділені загальною та виключною компетенцією. Для реалізації рішень сільських, селищних і міських рад та виконання інших завдань виконавчо-розпорядчого характеру створюються виконавчі органи рад. З одного боку, виконавчі органи рад мають власні та делеговані повноваження, з другого - повноваження місцевих рад можна класифікувати за галузевими ознаками. Фактично підставою виникнення вказаних організаційно-господарських повноважень органів місцевого самоврядування з управління, як підкреслює І. М. Кравець, є: опосередковане наділення власником комунального майна - територіальною громадою органів місцевого самоврядування відповідними

повноваженнями, оскільки, обираючи склад відповідної ради, члени територіальної громади наділяють саме цей склад ради організаційно-господарськими повноваженнями щодо комунальної власності [4, с. 294].

Наявність господарської компетенції в обласних рад і обласних державних адміністрацій є вирішальним фактором щодо їх приналежності до суб'єктів організаційно-господарських повноважень. Виходячи з аналізу законодавства, практики його застосування, обласні ради та обласні державні адміністрації наділені господарською компетенцією в організаційно-господарських відносинах тільки у випадках: 1) обласні ради реалізують організаційно-господарські повноваження щодо суб'єктів господарювання комунального сектора економіки, які здійснюють свою діяльність на базі спільного майна територіальних громад сіл, селищ, міст; 2) обласні державні адміністрації здійснюють організаційно-господарські повноваження щодо суб'єктів господарювання, що належать до державного сектору, а також щодо суб'єктів господарювання комунального сектора економіки, які здійснюють свою діяльність на базі спільного майна територіальних громад сіл, селищ, міст (у разі делегування їм відповідних повноважень).

Згідно ст. 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» обласні ради від імені територіальних громад сіл, селищ, міст здійснюють управління об'єктами їхньої спільної власності, що задовольняють спільні потреби територіальних громад [4]. Відповідно, суб'єктами управління спільною власністю територіальних громад є, зокрема, обласні ради, а об'єктами – «господарські організації комунального сектора економіки»⁶. Управлінням, у такому розумінні, буде здійснення функцій організації ефективного використання майна та контролю за ним. Основні організаційно-господарські повноваження обласних рад з управління об'єктами спільної власності територіальних громад реалізуються на сесіях відповідної ради.

Так, згідно ст. 43 Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» виключно на пленарних засіданнях обласних рад вирішуються питання: 1) про продаж,

передачу в оренду, концесію або під заставу об'єктів комунальної власності, що забезпечують спільні потреби територіальних громад і перебувають в управлінні обласних рад, а також придбання таких об'єктів в установленому законом порядку;

2) питання про управління об'єктами спільної комунальної власності територіальних громад сіл, селищ, міст, що знаходяться в управлінні обласних рад; призначення і звільнення їх керівників. Проте, відповідно до Закону України «Про місцеві державні адміністрації», зокрема, обласні державні адміністрації також можуть набувати організаційно-господарських повноважень щодо управління майном спільної власності територіальних громад, але тільки у разі делегування їм таких повноважень обласними радами [13].

Отже, питання про наділення обласних державних адміністрацій повноваженнями щодо управління майном спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст вирішується обласними радами в кожному конкретному випадку. У зв'язку з цим фактичний обсяг компетенції в даній галузі в різних місцевих державних адміністрацій є неоднаковим і може відрізнятися в залежності від рішень, прийнятих обласною радою. Крім того, згідно з Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 43) компетенція обласних рад у сфері управління майном комунальної власності має загальний характер, а повноваження цих рад у зазначені.

А. Захарченко, пропонує закріпити за обласними державними адміністраціями такі делеговані обласною радою повноваження: 1) здійснення обліку майна, що перебуває у спільній власності територіальних громад сіл, селищ, міст; 2) підготовка і подання на розгляд обласної ради програм приватизації майна спільної власності територіальних громад; 3) управління майном підприємств, установ, організацій спільної власності територіальних громад, зокрема підготовка на розгляд обласної ради пропозицій щодо створення, реорганізації та ліквідації підприємств, установ, організацій, заснованих на базі майна спільної власності територіальних громад; забезпечення виконання відповідних рішень; затвердження статутів (положень) відповідних підприємств, контроль за їх дотриманням;

здійснення контролю за ефективністю використання майна, закріпленого за підприємствами спільної власності територіальних громад; 4) розгляд пропозицій про надання висновків щодо відчуження або передачі майна в оренду цілісних майнових комплексів, нерухомого або іншого майна, яке належить до основних фондів підприємств спільної власності територіальних громад; 5) передача в оренду майна спільної власності територіальних громад, здійснення відносно нього інших господарських операцій за погодженням з відповідними радами; 6) управління частками, паями, акціями, що належать територіальним громадам у майні господарських товариств [23, с. 87].

Виходячи з вищесказаного, Л.К. Воронова пропонує закріпити за обласними радами власні повноваження (доповнити перелік) щодо управління об'єктами спільної власності територіальних громад, а саме [21, с. 120]:

- розгляд та затвердження програм приватизації майна спільної власності територіальних громад;

- розгляд пропозицій щодо створення, реорганізації та ліквідації підприємств, установ, організацій, заснованих на базі майна спільної власності територіальних громад;

- видання відповідних рішень (але необхідно враховувати, що пропозиції щодо створення, реорганізації та ліквідації можуть розглядатися тільки з попередньої згоди на це безпосередніх власників зазначеного майна, якими є відповідні територіальні громади);

- підготовка висновків щодо передачі в оренду майна спільної власності територіальних громад, здійснення за нього інших господарських операцій.

Органи місцевого самоврядування, здійснюючи управління господарською діяльністю суб'єктів господарювання комунального сектору економіки, реалізують повноваження, передбачені ст. 135 ГК України, Законом України „Про місцеве самоврядування в Україні” та іншими актами законодавства України.

2.3. Господарські об'єднання як вид суб'єктів організаційно-господарських повноважень

Господарське об'єднання зі статусом юридичної особи – це суб'єкт організаційно-господарських повноважень, що здійснює ці повноваження відносно учасників такого об'єднання.

Суб'єкти організаційно-господарських повноважень – важлива категорія суб'єктів господарських правовідносин, серед яких особливе місце посідають організації (насамперед господарські), що здійснюють управління господарською діяльністю. Одним з різновидів таких організацій є господарське об'єднання.

Господарське об'єднання (ГО) – це організаційно оформлена група підприємств, інших господарських організацій низової ланки економіки різних форм власності, яка створюється з метою координації діяльності своїх учасників, об'єднання їхніх зусиль для вирішення соціальних та економічних завдань [7].

Правове становище господарських об'єднань визначається ГК України (статті 118-127), законами: "Про промислово-фінансові групи в Україні", "Про банки та банківську діяльність" (статті 9-13), "Про кооперацію" (статті 30-33), "Про сільськогосподарську кооперацію" (ст. 26) та ін.

Основна мета діяльності - координація діяльності учасників і об'єднання їхніх зусиль для вирішення спільних соціальних та економічних завдань, (досягнення спільних соціальних та економічних результатів); відсутність спрямованості (мети) на отримання прибутку.

Реєстрація в загальному для юридичних осіб порядку (відповідно до Закону "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців"), якщо закон не передбачає спеціального порядку, що має місце, наприклад, щодо банківських об'єднань, - ст. 9 Закону "Про банки і банківську діяльність) їх суб'єктів підприємницької діяльності порядку [9, с. 26]. Правовий титул майна господарського об'єднання - юридичної особи: залежно від положень установчого

документа господарського об'єднання - право господарського відання чи право оперативного управління (ст. 123 ГК);

Управління господарського об'єднання: а) вищий орган - збори повноважних представників учасників (зазвичай, в особі їх перших керівників): затверджує статут/установчий документ господарського об'єднання та вносить зміни до нього; прийняття до господарського об'єднання нових учасників та виключення учасників зі складу господарського об'єднання; утворює виконавчий орган господарського об'єднання відповідно до статуту або засновницького договору; вирішує фінансові та інші питання відповідно до установчого документа господарського об'єднання; б) виконавчий орган (зазвичай колегіальний на чолі з його головою - генеральним директором або одноособовим): здійснює управління поточною діяльністю господарського об'єднання відповідно до його установчого документа; здійснення управління поточною діяльністю господарського об'єднання може бути доручено одного з підприємств (головного підприємства господарського об'єднання) відповідно до умов установчого документа господарського об'єднання [17, с. 67].

Варто відзначити види господарських об'єднань:

1) за ознакою форми власності, на базі якої функціонують підприємства - учасники об'єднання: а) державні (учасники об'єднання - державні підприємства), б) комунальні (учасники об'єднання - комунальні підприємства); в) приватно-колективні (учасники об'єднання - підприємства приватної та/або колективної власності); г) змішані: до складу об'єднання входять підприємства різних форм власності - публічної (державної та/або комунальної) та приватно-колективної;

2) за ознакою ступеня нейтралізації управлінських повноважень - асоціації (створюються з метою постійної координації господарської діяльності без надання об'єднанню права втручатися у виробничу і комерційну діяльність будь-кого з учасників), корпорації (створюються на основі поєднання виробничих, наукових та комерційних інтересів, з делегуванням окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників), концерни (учасники якого пере-

бувають у повній фінансовій залежності від одного або групи підприємців, який(і) в зв'язку з цим отримують значні повноваження щодо управління діяльністю решти учасників об'єднання);

3) за ознакою обов'язкового установчого документу - договірні (асоціації, корпорації, промислово-фінансові групи) та статутні (концерни та консорціуми; державні та комунальні господарські об'єднання, а також господарські об'єднання, створені в розпорядчому порядку);

4) за галузевою ознакою - галузеві, тобто господарські об'єднання підприємств певної галузі (транспорту, зв'язку, вугільної промисловості тощо), міжгалузеві (до складу яких входять господарські організації різних галузей економіки);

5) за територіальною ознакою - республіканські, обласні, міські тощо;

6) за ознакою наявності чи відсутності у об'єднання статусу юридичної особи - господарські об'єднання, які мають статус юридичної особи (загальне правило, якщо закон не передбачає іншого), і господарські об'єднання, які не мають такого статусу (до них належать промислово фінансові групи та холдингові групи);

7) Залежно від підстав створення господарські об'єднання поділяються на: (а) добровільні та (б) створені у розпорядчому (примусовому) порядку. Добровільні господарські об'єднання створюються шляхом вільного волевиявлення їх засновників, що фіксується в засновницькому договорі та/або підписаному усіма засновниками статуті об'єднання. До господарських об'єднань, створених в розпорядчому (примусовому) порядку, належать об'єднання підприємств одного власника (в т.ч. державні та комунальні господарські об'єднання), який приймає рішення про створення об'єднання та затверджує його статут, а також холдинги, створення шляхом поглинання, заснування однією холдинговою (материнською) компанією низки дочірніх господарських товариств/ корпоративних підприємств та в інших випадках, передбачених законом;

8) залежно від сфери діяльності підприємств (організацій), що входять до складу господарських об'єднань: банківські об'єднання, кооперативні об'єднання, об'єднання страхових організацій, об'єднання аудиторських організацій та ін.;

9) за строковою ознакою: а) господарські об'єднання, створені на невизначений строк; б) тимчасові господарські об'єднання, створені на певний термін та/або для досягнення певної мети.

Юридичними підставами виникнення у господарського об'єднання зі статусом юридичної особи організаційно-господарських повноважень є закон (зокрема, гл. 12 ГК України), установчі та внутрішні документи об'єднань, в яких закріплюються ці повноваження; фактичними – делегування об'єднанню низки організаційно-господарських повноважень його засновниками/учасниками (у разі створення добровільного об'єднання) або єдиним засновником об'єднання, що утворюється в розпорядчому порядку з числа підприємств/господарських організацій, підвідомчих (підконтрольних) засновнику як власнику їх майна або уповноваженій власником особі (в такому порядку, зокрема, створюються державні та комунальні господарські об'єднання). Обсяг організаційно-господарських повноважень господарського об'єднання залежить від: його виду (асоціація, корпорація, концерн, консорціум); положень актів законодавства; установчих (статуту чи засновницького договору) та внутрішніх документів.

Від господарських об'єднань зі статусом юридичної особи як суб'єктів організаційно-господарських повноважень відрізняються об'єднання, що не мають такого статусу, оскільки у останніх (холдинговій групі за участю холдингової компанії та корпоративних підприємств; промислово-фінансовій групі) суб'єктом організаційно-господарських повноважень є окремий учасник групи: холдингова компанія, а у промислово-фінансовій групі – головне підприємство.

2.4. Власники майна як суб'єкти організаційно-господарських повноважень

Право власності в конституціях різних країн визначається як одне з основних прав людини, вільне розпорядження власністю та її захист гарантується законом.

Діяльність власника може бути обмежена чи припинена або власника може бути зобов'язано допустити до користування його майном інших осіб лише у випадках і в порядку, встановлених законом [8].

Стаття 135 ГК України визначає організаційно-установчі повноваження власника майна, зокрема зазначено, що власник майна має право одноосібно або спільно з іншими власниками на основі належного йому (їм) майна засновувати господарські організації або здійснювати господарську діяльність в інших організаційно-правових формах господарювання, не заборонених законом, на свій розсуд визначаючи мету і предмет господарської діяльності, структуру утвореного ним суб'єкта господарювання, склад і компетенцію органів його управління, порядок використання майна, інші питання управління діяльністю суб'єкта господарювання, а також приймати рішення про припинення господарської діяльності заснованих ним суб'єктів господарювання відповідно до законодавства.

Частиною 2 ст. 135 ГК України встановлено, що власник має право особисто або через уповноважені ним органи з метою здійснення підприємницької діяльності засновувати господарські організації, закріплюючи за ними належне йому майно на праві власності, праві господарського відання, а для здійснення некомерційної господарської діяльності – на праві оперативного управління, визначати мету та предмет діяльності таких організацій, склад і компетенцію їх органів управління, порядок прийняття ними рішень, склад і порядок використання майна, визначати інші умови господарювання у затверджених власником (уповноваженим ним органом) установчих документах господарської організації, а також здійснювати безпосередньо або через уповноважені ним органи у межах, встановлених законом, інші управлінські повноваження щодо заснованої організації та припиняти її діяльність відповідно до ГК України та інших законів [7, с. 90].

Я вважаю, що, передбачені ст. 135 ГК України організаційно-установчі повноваження є організаційно-господарськими повноваженнями власника майна. До яких відносяться повноваження з приводу: 1) заснування господарських організацій або здійснення господарської діяльності в інших організаційно-правових формах господарювання, не заборонених законом одноособово або спільно з іншими власниками майна на основі належного йому (їм) майна; 2) наділення їх відповідним майном на праві власності та/або на похідних від права власності правових титулах; 3) встановлення порядку використання майна та прибутку від господарської діяльності; 4) визначення складу і компетенції органів управління таких господарських організацій; 5) прийняття рішення про припинення господарської організації.

На мою думку, залежно від етапу, на якому здійснюються організаційно-господарські повноваження власника майна їх можна поділити на три групи:

1) організаційно-господарські повноваження, що здійснюються на етапі створення суб'єкта господарювання:

- прийняття рішення про створення господарської організації;
- визначення мети та предмета господарської діяльності;
- закріплення за господарськими організаціями майна на праві власності, праві господарського відання, а для здійснення некомерційної господарської діяльності – на праві оперативного управління;
- формування статутного фонду господарської організації, з дотриманням вимог закону щодо його мінімального розміру для реєстрації цієї господарської організації як суб'єкта господарювання;

2) організаційно-господарські повноваження, що здійснюються на етапі функціонування суб'єкта господарювання:

- встановлення складу і компетенції органів управління господарської організації, порядок прийняття ними рішень;
- вирішення питань створення, ліквідації та реорганізації дочірніх підприємств, філій та представництв;

3) організаційно-господарські повноваження, що здійснюються на етапі припинення суб'єкта господарювання:

- прийняття рішення про припинення господарської організації шляхом її реорганізації (злиття, приєднання, поділу, перетворення) або ліквідації;
- призначення комісії з припинення юридичної особи (ліквідаційної комісії, ліквідатора тощо);
- встановлення порядку та визначення строків припинення юридичної особи, строку для заяви претензій кредиторів, що не може бути меншим, ніж два місяці з дня публікації оголошення про припинення юридичної особи.

Важливо відзначити, що організаційно-господарськими повноваженнями наділені засновники унітарних підприємств (у тому числі дочірніх), господарських товариств однієї особи та власники їхнього майна, оскільки організувати господарську діяльність можна виключно у випадку можливості прийняття рішення по вищеперерахованим питанням.

Що стосується організаційно-господарських повноважень власників корпоративних прав господарської організації, то, перш за все, необхідно відмітити, що з моменту внесення засновниками (учасниками) – власниками майна (як вкладу) до статутного фонду господарського товариства вони втрачають право власності на внесене майно, набуваючи при цьому корпоративні права відносно цього товариства. Суб'єктами права власності майна господарських товариств виступають господарські товариства як юридичні особи (ст. 85 ГК України, ч. 1 ст. 115 ЦК України, ст. 1, 12 Закону України „Про господарські товариства”), а не їх засновники чи учасники.

Необхідно відзначити, що право акціонера на участь в управлінні товариством реалізується шляхом здійснення ним організаційних та управлінських прав. До перших належать затвердження статуту та інших локальних актів товариства, визначення організаційної структури товариства, обрання та відкликання посадових осіб органів управління, вирішення питань створення, ліквідації та реорганізації дочірніх підприємств, філій та представництв [36, с. 73].

З огляду на це, вважаю за необхідне, визначити поняття контролюючого власника корпоративних прав як учасника/акціонера господарської організації корпоративного типу, який має вирішальний вплив на формування складу органів управління та контролю такої організації, результати голосування на загальних зборах та прийняття рішень цими органами, завдяки володінню контрольним пакетом акцій (відповідною часткою в статутному капіталі/фонді).

Тобто, можна визначити, що всі учасники корпоративних господарських організацій володіють корпоративними правами (майновими та організаційними), проте лише контролюючі власники корпоративних прав господарських організацій корпоративного типу є суб'єктами організаційно-господарських повноважень стосовно останніх.

Вищезазначене вимагає відповідного регулювання в ГК України, для чого доцільно в окремій статті 131 під назвою: „Власники майна як суб'єкти організаційно-господарських повноважень” закріпити наступні положення:

1. Власники майна реалізують організаційно-господарські повноваження, передбачені ст. 135 цього Кодексу та іншими актами законодавства.

2. Організаційно-господарські повноваження власника корпоративних прав виникають у разі встановлення між ним та господарською організацією, щодо якої виникли корпоративні права, відносин вирішальної залежності (в розумінні ч. 3 ст. 126 цього Кодексу).

Такий (контролюючий) власник корпоративних прав не повинен зловживати своїми можливостями на шкоду господарській організації, щодо якої виникли його корпоративні права, та інших її учасників.”

Особливості притаманні суб'єктам, які здійснюють організаційно-господарські повноваження з реалізації корпоративних прав держави. Відповідно до ст. 168 ГК України – корпоративні права держави здійснюються визначеними законом центральними органами виконавчої влади та уповноваженими особами в порядку, встановленому КМ України. Пунктом 14 ст. 5 Закону України „Про управління об'єктами державної власності” встановлено, що до повноважень КМ України відноситься прийняття за поданням Фонду державного майна України

рішення про передачу повноважень з управління корпоративними правами держави уповноваженим органам управління та господарським структурам.

Тобто, відповідно до ст. 168 ГК України чітко визначено два суб'єкти, які здійснюють функції з управління корпоративними правами держави – це центральний орган виконавчої влади та уповноважені особи, проте в п. 14 ст. 5 Закону України „Про управління об'єктами державної власності” з'являється новий суб'єкт, який може здійснювати вищезазначені повноваження – господарські структури (державні господарські об'єднання, державні холдингові компанії, інші державні господарські організації). На підтвердження цього можна привести ще одну норму вищезазначеного нормативно-правового акта – п. 3 ст. 16, відповідно до якого, уповноважені органи управління, господарські структури та уповноважені особи, які виконують функції з управління корпоративними правами держави, подають Фонду державного майна України в порядку та у визначені ним строки звіти про виконання функцій з управління корпоративними правами держави.

Відповідно до ст. 171 ГК України центральний орган виконавчої влади, уповноважений КМ України, формує і веде реєстр корпоративних прав держави. Фонд державного майна України створює та веде реєстр корпоративних прав держави, який є складовою Єдиного реєстру об'єктів державної власності (пп. „б” п. 3 ст. 7 Закону України „Про управління об'єктами державної власності”). Відповідна норма також закріплена в ч. 2 розділу II Основних концептуальних підходів до підвищення ефективності управління корпоративними правами держави, які затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11.02.2004 р.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження правового становища суб'єктів організаційно-господарських повноважень в Україні дозволило сформулювати такі висновки:

Суб'єкти організаційно-господарських повноважень є обов'язковими учасники господарських відносин з організації (управління та/або регулювання) господарської діяльності (нарівні з суб'єктами господарювання).

Наявність у певних суб'єктів повноваження з ознаками організаційно-господарських спостерігається з часів формування організованих людських колективів, оскільки без здійснення організації господарської діяльності неможливим є її провадження, зокрема в Україні створювалися суб'єкти, що здійснювали повноваження з ознаками організаційно-господарських з часів Київської Русі.

Формами здійснення організації господарської діяльності є управління господарською діяльністю та регулювання господарської діяльності.

Управління господарською діяльністю – це комплекс необхідних заходів, що реалізуються на підставі права власності на майно, на базі якого провадиться господарська діяльність, або делегованих повноважень з метою ефективного її здійснення (збільшення доходу від використання такого майна, збільшення вартості та/або кількості майна, досягнення певного соціально-економічного ефекту). Управління господарською діяльністю здійснюється наступними суб'єктами: (1) органами державної влади, органами місцевого самоврядування щодо суб'єктів господарювання, які належать відповідно до державного та комунального секторів економіки; (2) господарськими об'єднаннями відносно учасників таких об'єднань; (3) власниками майна унітарних підприємств та контролюючими власниками корпоративних прав щодо відповідних підприємств/господарських організацій корпоративного типу; (4) іншими суб'єктами, яким організаційно-господарські повноваження щодо управління господарською діяльністю делеговані власником відповідного майна.

Регулювання господарської діяльності – це встановлення уповноваженими законом суб'єктами умов здійснення господарської діяльності господарськими організаціями всіх форм власності та індивідуальними підприємцями (громадянами, іноземцями, особами без громадянства, зареєстрованими у встановленому законом порядку як суб'єкти підприємницької діяльності), з метою гарантування свободи підприємництва, обмеження монополізму і захисту економічної конкуренції з одночасним здійсненням контролю за дотриманням встановлених правил, норм і застосування відповідальності за їх порушення. Регулювання господарської діяльності здійснюється державними органами та органами місцевого самоврядування, оскільки саме держава в особі своїх органів зобов'язана регулювати суспільні, в тому числі господарські, відносини, зокрема, при здійсненні підприємницької діяльності в країні таким чином, щоб забезпечити баланс між приватними інтересами підприємців та публічними інтересами (суспільства, держави, територіальних громад, споживачів).

Організаційно-господарські повноваження – це сукупність прав та обов'язків органів державної влади, органів місцевого самоврядування, господарських об'єднань, власників майна (у т. ч. контролюючих власників корпоративних прав) та інших суб'єктів, яким вони делегуються, з управління господарською діяльністю та/або її регулювання, складовою яких є контроль.

Формами реалізації організаційно-господарських повноважень є організаційно-господарські зобов'язання, яким присвячена ст. 176 ГК України. З метою уніфікації, пов'язаних з організаційно-господарськими повноваженнями понять, пропонуємо викласти ч. 1 ст. 176 ГК України в такій редакції:

На основі аналізу відповідних актів законодавства (насамперед ГК України), що визначають правове становище суб'єктів організаційно-господарських повноважень, та враховуючи теоретичні положення господарського права виділено основні ознаки суб'єктів організаційно-господарських повноважень:

- обов'язкові учасники господарських відносин з організації (управління та/або регулювання) господарської діяльності;

- прямо або опосередковано здійснюють управління господарською діяльністю суб'єктів господарювання (визначають мету, предмет господарської діяльності, склад і компетенцію органів управління, правовий титул майна господарських організацій) та/або регулювання господарської діяльності суб'єктів господарювання;

- юридичними підставами їх виникнення є нормативно-правові акти, установчі документи господарських організацій/об'єднань, організаційно-господарські договори, а фактичними – відносини власності, відносини контролю-підпорядкування, наділення організаційно-господарськими повноваженнями з регулювання господарської діяльності суб'єктів господарювання всіх форм власності, делегування організаційно-господарських повноважень;

- у ході реалізації своїх повноважень приймають обов'язкові рішення для суб'єктів господарювання, щодо яких вони здійснюються;

- здійснюють контроль по відношенню до суб'єктів господарювання щодо яких реалізують свої повноваження.

Запропоноване наступне визначення поняття суб'єкта організаційно-господарських повноважень – це суб'єкт господарських правовідносин (орган державної влади, орган місцевого самоврядування, господарська організація, громадянин, іноземець, особа без громадянства), який здійснює управління господарською діяльністю суб'єктів господарювання та/або її регулювання (складовою яких є контроль) при наявності для цього правових підстав та фактичних можливостей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // ВВР України. – 1996. – 23 лютого.
2. Закон України „Про господарські товариства” від 19.09.1991 р. № 1576-ХІІ // ВВР України. – 1991. – № 49. – Ст. 682.
3. Закон України „Про Антимонопольний комітет України” від 26.11.1993 р. № 3659-ХІІ // ВВР України. – 1993. – № 50. – Ст. 472.
4. Закон України „Про місцеве самоврядування в Україні” від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР // ВВР України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.
5. Закон України „Про Національний банк України” від 20.05.1999 р. № 679-ХІV // ГУ. – 1999. – 22 червня.
6. Закон України „Про ліцензування певних видів господарської діяльності” від 01.06.2000 р. № 1775-ІІІ // ВВР України. – 2000. – № 36. – Ст. 299.
7. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-ІV // ВВР України. – 2003. – № 18. – Ст. 144.
8. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-ІV // ВВР України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
9. Закон України „Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців” від 15.05.2003 р. № 755-ІV // ВВР України. – 2003. – № 31. – Ст. 263.
10. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. № 2747-ІV // Офіційний вісник України. – 2005. – № 32. – Ст. 1918.
11. Закон України „Про Кабінет Міністрів України” від 16.05.2008 р. № 279-VI // ВВР України. – 2008. – № 25. – Ст. 241.
12. Постанова КМ України „Про затвердження переліку органів ліцензування” від 14.11.2000 р. № 1698// ОВУ. – 2000. – № 46. – стор. 218. – Ст. 2001.

13. Указ Президента України „Про затвердження Положення про Державну податкову адміністрацію” від 13.07.2000 р. № 886/2000 // ОВУ. – 2000. – № 29. – стор. 38. – Ст. 1200.

14. Розпорядження АМК України „Про затвердження Положення про порядок подання заяв до Антимонопольного комітету України про попереднє отримання дозволу на концентрацію суб’єктів господарювання (Положення про концентрацію)” від 19.02.2002 р. № 33-р // ОВУ. – 2002. – № 13. – стор. 225. – ст. 679.

15. Адміністративне право України [ред. Ю. П. Битяк]. – Х. : Право, 2000. – 520 с.

16. Адміністративне право України [ред. Т. О. Коломоєць, Г. Ю. Гулевська]. – К. : Істина, 2007. – 216 с.

17. Борденюк В. В. Держава як суб’єкт права державної власності: конституційно-правові аспекти / В. В. Борденюк // Вісник господарського судочинства. – 2005. – № 5. – С. 180–185.

18. Вінник О. М. Господарське право / Вінник О. М. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців „Правова єдність”, 2008. – 766 с.

19. Вінник О. М. Деякі аспекти вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин / О. М. Вінник // Вісник господарського судочинства. – 2008. – № 1. – С. 118–125.

20. Віхров О. П. Господарське право. Спеціальна частина / Віхров О. П. – К. : Видавничий Дім „Слово”, 2004. – 344 с.

21. Воронова Л. К. Про правовий статус Національного банку України та його Ради за новим законом України „Про Національний банк України” // Реферативний огляд чинного законодавства України [ред. В. В. Цветков, Є. Б. Кубко]. – К. : Салком, 2000. – С. 87–93.

22. Господарський кодекс України: Науково-практичний коментар [ред. О. І. Харитонова]. – Х. : Одіссей, 2007. – 832 с.

23. Захарченко А. М. Господарська компетенція місцевих державних адміністрацій: дис....кандидата юрид.наук : 12.00.04 / Захарченко Андрій Миколайович. – Донецьк, 2006. – 236 с.
24. Конституційне право України [ред. В. Ф. Погорілко]. – К. : ТОВ „Видавництво „Юридична думка”, 2006. – 544 с.
25. Кравчук В. М. Корпоративне право / Кравчук В. М. – К. : Видавництво „Істина”, 2005. – 720 с.
26. Ластовецький А. Організаційно-правове регулювання підприємництва за умов перехідної економіки в Україні / А. Ластовецький // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 12. – С. 116–119.
27. Лукач І. На хибному шляху примноження проблем / І. Лукач // Юридичний вісник України. – 2006. – № 18 (566). – С. 30–36.
28. Мамутов В. К. Господарський кодекс: процес освоєння / В. К. Мамутов, М. М. Дутов // Вісник господарського судочинства. – 2005. – № 5. – С. 119–124.
29. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України [ред. Г. Л. Знаменський, В. С. Щербина]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 720 с.
30. Олуйко В. М. Особливості формування інститутів державної влади / В. М. Олуйко // Університетські наукові записки. – 2006. – № 3–4 (19–20). – С. 348–350.
31. Підприємницьке право [ред. О. В. Старцев]. – К. : Істина, 2005. – 600 с.
32. Харитоновна О. І. Адміністративно-правові відносини (проблеми теорії) / Харитоновна О. І. – Одеса : Юридична література, 2004. – 328 с.
33. Щербина В. С. Господарське право / Щербина В. С. – К. : Юрінком Інтер, 2007. – 656 с.
34. Щербина В. С. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування як учасники відносин у сфері господарювання / В. С. Щербина // Вісник господарського судочинства. – 2008. – № 1. – С. 111–117.
35. Щербина В. С. Суб’єкти господарського права / Щербина В. С. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 264 с.

36. Юридична енциклопедія: В 6 т. [Голова редколегії Ю. С. Шемшученко].
– К. : Українська енциклопедія, 2002. – Т. 4. – 720 с.

37. Юридична енциклопедія : В 6 т. [Голова редколегії Ю. С. Шемшученко].
– К. : Українська енциклопедія, 2002. – Т. 1. – 672 с.